

LANDET SOM ICKE KAN GLÖMMA

Av fil. lic. ARVID FREDBORG

EFTER Burma 1948 har Irland 1949 utträtt ur brittiska imperiet. Banden mellan Dublin och London ha i mer än tio år varit ytterst svaga. Nu ha de alltså brustit.

På utlänningar har den irländska politiken förefallit vara en akt av trots och kanske närmast gjort ett barnsligt intryck. Vad har den irländska fristaten haft för olägenheter av sin förbindelse med imperiet sedan, låt oss säga, 1937? Ingen i Dublin har egentligen kunnat visa upp några väsentliga nackdelar av denna. Men repliken har varit — tänk vilka oförrätter engelsmännen ha begått i det förflutna!

Irländarna äro ett folk, som icke kunnat glömma. Överallt påminnes man om deras historia, sedd genom irländska glasögon. I dessa framstå engelsmännen nästan överlag som rovgiriga banditer och fiendskapen mot dem som den röda tråden i Irlands historia. Ingen kan heller komma ifrån att Englands irländska register är allt annat än vackert. Vad som hände under medeltiden är måhända förgätet. Det är inom parentes sagt kanske tur för de skandinaver, som bo på Irland, eftersom vikingarna också hade ett och annat för sig på den gröna ön.

Men värre är ur irländsk synpunkt, vad som hänt i nyare tid. Cromwells blodbad och tvångslagarna mot katolikerna, d. v. s. den överväldigande majoriteten av den irländska befolkningen, äro sannerligen icke glömda. Detsamma gäller det stora upproret mot engelsmännen 1798, alltså för 250 år sedan, och givetvis i ännu högre grad påskupproret mot engelsmännen 1916 och de våldsamma och blodiga striderna under våren 1919—21.

Större delen av den nuvarande generationen politiker och ämbetsmän ha direkta personliga hågkomster från tillvaron såsom konspiratörer emot engelsmännen. Den främste oppositionsledaren mot den nuvarande regeringen, den tidigare premierministern Eamon de Valéra, dömdes 1916 till döden av en engelsk militärdomstol och undgick endast av en slump bödeln. Jämte några kamrater, vilka också deltagit i påskupproret 1916, fick han i sista

minuten domen mildrad till livstids straffarbete. Så lång tid blev det nu icke, eftersom fången redan den 4 februari 1919 lyckades bryta sig ut. Men hans erfarenheter äro ingalunda enastående. Såren äro ännu färska.

Utan att taga hänsyn till dessa historiska faktorer kan man icke få någon förnuftig förklaring till den nuvarande irländska politiken gentemot England.

Uppgårelsen mellan Lloyd George och irländarna den 6 december 1921, som innebar upprättandet av den irländska fristaten, Saorstát Éireann, bestående av 26 av Irlands 32 grevskap samt med ställning av brittisk dominion, hade framför allt på den irländska sidan varit ett verk av tre män, Arthur Griffith, Michael Collins och W. T. Cosgrave. Med knapp majoritet — 64 röster mot 57 — lyckades de förmå den irländska riksdagen att i början av 1922 acceptera avtalet. Men detta godtogs icke av stora delar av befolkningen. Oppositionen under Eamon de Valéra kritiserade bittert överenskommelsen, både emedan den icke gav Irland full självständighet och emedan den förutsatte, att sex av de nordligaste grevskapen avsöndrades till en särskild stat. Till sist bröt ett blodigt inbördeskrig ut 1922—23. Regeringen Cosgrave lyckades kuva detta. Men en djup klyfta fortsatte att bestå i irländsk politik. Oppositionen, koncentrerad i partiet Fianna Fáil (»Ödets stridsmän», uttalat finna fåjl) under de Valéra, vägrade först att delta i parlamentets arbete. Även sedan den ändrat hållning, vägrade den att finna sig i dominion-ställningen utan krävde *en irländsk republik*.

Sedan de Valéra kommit till makten 1932, gick han också from sounds to things. Trohetseden till den brittiska konungen avskaffades, likaså generalguvernörsämbetet. Genom författningen av år 1937 proklamerades Irland såsom »en suverän, oberoende, demokratisk stat» (artikel 5) och hade därigenom reellt brutit med brittiska kronan. Men engelsmännen nöjde sig med att protestera emot den irländska författningens anspråk på giltighet för *hela* Irland och förklarade, att Eire, som den irländska fristaten officiellt kallades, fortfarande betraktades som medlem av the British Commonwealth of Nations. Den irländska regeringen i sin tur protesterade icke emot denna brittiska tolkning. Dess ledare, de Valéra, betraktades visserligen utanför sitt land som en fanatiker och principryttare. Men det föreföll likväl, som om han undvek att taga steget fullt ut. När han under de följande åren attackerades i parlamentet av dem, som önskade en direkt proklamation av den irländska

republiken — ordet »republik» fanns icke nämnt i 1937 års författning — svarade de Valéra med att den irländska staten enligt gängse uppslagsböcker hade karaktären av en republik och alltså var en sådan. Icke utan skäl kunde likväl då hans motståndare fråga, varför detta icke utsades i författningen och varför man behövde lexika för att definiera statens ställning. Därvid förblev det emellertid och under åren 1937—1948 undergick Irlands förhållande till imperiet ingen nämnvärd förändring. Landet skötte sig självt och kunde vid krigsutbrottet 1939 förklara sig neutralt. Ehuru engelsmännen trängande behövde baser på irländskt område för att bättre kunna övervaka den tyska ubåtsverksamheten och därtill helst skulle ha velat lägga vantarna på den tyske ministern i Dublin, en viktig informationskälla för Adolf Hitler, företog man sig i London ingenting.

I praktiken inskränkte sig vad de irländska nationalisterna brukade kalla »det engelska inflytandet över irländsk politik» till att konung George i enlighet med den s. k. External Relations Act undertecknade de irländska diplomaternas kreditivbrev. Det brukade för övrigt i dessa heta, att den irländska regeringen meddelat honom, konungen, att den ansåg det lämpligt, att herr X ackrediterades där eller där. Litet längre ned brukade det uttryckligen sägas, att konungen handlade på irländska regeringens vägnar.

Vid valen den 4 februari 1948 förlorade de Valéras parti, Fianna Fáil, sin majoritet. Med 68 platser av 147 var det fortfarande den starkaste gruppen. Cosgraves gamla parti, Fine Gael, fick 31 platser, de båda arbetarpartierna tillsammans 19, det nya, starkt nationalistiska Clann na Poblachta 10, två bondegrupper tillsammans 11 och »vildarna» 8 platser. Fianna Fáil vägrade att ingå koalition med något annat parti. I stället sammanslöto sig alla övriga grupper i förening med de flesta vildarna och gjorde det möjligt att bilda en koalitionsregering under J. W. Costello (Fine Gael) med några rösters majoritet i dailen.

Bidragande till valutgången var, att många tröttnat på de Valéras sextonåriga regim. Fianna Fáil anklagades också för att ha tillåtit sig alltför mycket camaraderie och placerat för många revolutionshjältar på poster, som de icke voro vuxna.

Å sin sida kunde de Valéra med all rätt säga, att koalitionen var heterogen och att väljarna icke före valen upplysts om att det skulle bli en allians mellan alla partier utom Fianna Fáil. I koalitionen ingick ju såväl det moderatkonserverativa Fine Gael

som det extremt republikanska Clann na Poblachta och de båda arbetarpartierna. De kunde förvisso icke anses företräda en enhetlig linje.

Det är dock svårt att placera in de irländska partierna i det vanliga europeiska schemat. Den inrikespolitiska situationen på Irland präglas av speciella stridsställningar, som sakna motsvarighet på kontinenten. Den stora skiljelinjen mellan Fianna Fáil och Fine Gael ligger i händelserna 1921—23, då de personer, som sedermera bildade det förstnämnda partiet, hellre grepo till vapen för »republiken» än godtogo parlamentets godkännande av avtalet med Storbritannien.

Vän stod emot vän, familjemedlemmar emot varandra. Inbördeskriget avgjordes till Cosgrave-regeringens förmån. Men de Valéra och hans män kunde icke glömma, vad de hade upplevat och deras gamla vänners — så som de sågo saken — förräderi mot de gemensamma idealen.

En viss försoning inträdde, ehuru en extremistgrupp, Irish Republican Army, IRA, fortsatte med en rent terroristisk verksamhet. Men trots försoningen fortsatte de gamla personliga motsättningarna i förening med förhållandet till Storbritannien att gräva en grav mellan Fianna Fáil och Fine Gael. Annars existerar icke någon nämnvärd skillnad mellan dem. De äro båda klerikala och ha en mera liberal och en konservativ flygel.

De irländska kroppsarbetarna stödjå så gott som samtliga partier, framför allt de båda största. Två speciella arbetarpartier finnas likväl. Det första och största stödjer sig på The Irish Council of Trade Unions, den fackliga centralorganisation, som har intim förbindelse med de engelska fackförbunden. Detta parti har 14 medlemmar i dailen. Så finns det s. k. nationella arbetarpartiet med 5 medlemmar. Det stödjer sig på The Council of Irish Trade Unions, som är en facklig centralorganisation av rent irländska förbund utan anknytning till London.

Tilläggas kan, att de båda arbetarpartierna själva förklara sin relativt blygsamma position med att lantarbetarna endast i obetydlig utsträckning äro organiserade och i allmänhet rösta på något av de största partierna eller på det speciella bondepartiet.

Arbetarpartierna — och särskilt den nuvarande medlemmen av irländska regeringen Norton — hade redan före den nya regeringens bildande kritiserat External Relations Act. Det nygrundade Clann na Poblachta var redan från början extremt nationalistiskt och republikanskt sinnat. Men den starkaste gruppen inom

regeringskoalitionen var Fine Gael, Cosgraves gamla parti, som i stort sett arbetat för en fortsatt politisk förbindelse med brittiska imperiet och kritiserat de Valéras försvagning av banden.

Det kunde därför förefalla, som om någon markerad förändring i relationerna till Storbritannien icke skulle vara att vänta efter den nya regeringens tillkomst. Men detta skulle visa sig vara en förhastad slutsats. Koalitionsregeringen hade nämligen redan från början ett stort behov av att distansera sig från den föregående regimen, d. v. s. de Valéra. Det nya kabinettet måste på något sätt visa, att det var bättre och duktigare än det gamla. För irländska förhållanden låg då intet närmare till hands än en konkurrens i nationalism. Den föregående premierministern hade så småningom utvecklats till en man med måttfulla åsikter och mindre benägenhet för demonstrationer än tidigare. Just därför borde det kunna bli särskilt tacksamt att träffa honom på det plan, där han själv en gång segrade mot Cosgrave.

Ett förebud till vad som komma skulle gavs genom debatten i dailen den 20 juli i år. Utrikesministern, Sean MacBride (Clann na Poblachta) tog där på ett synnerligen energiskt sätt upp det gamla problemet om det enade Irland. Han förklarade, att irländarna hölle ut handen mot Storbritannien och vore villiga att glömma det förflutna, om britterna gäve upp sitt stöd till Nordirland. Den konstlade delningen av vårt territorium, sade han, är något som ingen irländsk regering någonsin kommer att finna sig i eller godtaga och som ständigt måste vara ett avgörande hinder för de vänskapliga relationer mellan Irland och Storbritannien, som vore i båda ländernas och för övrigt hela världens intresse.

Den brittiska kronan, sade MacBride i fortsättningen, kan mycket väl vara ett traditionellt föreningsband mellan England, Australien, Nya Zeeland eller Kanada. Men den irländska historien var helt annorlunda. Kronan och de yttre former, som hörde till den brittiska historien, äro, förklarade han, för irländarna påminnelser om det olyckliga förflutna, som de önska begrava, och kunde endast irritera Irlands folk.

Att MacBride önskade bli av med External Relations Act visste man redan förut. Men skulle han kunna få regeringen med på sin linje? Det skulle ha inneburit, att Fine Gael bröt med sitt förflutna. Inom kort skulle det likväl visa sig, att partiet var berett härtill.

Den 6 augusti i år påpekade vice premierministern Norton, som så ofta tidigare, att han redan 1937 opponerat emot External Rela-

tions Act. De Valéra avbröt honom då och sade, att Norton 1937 hade kunnat kosta på sig denna opposition, eftersom han den gången icke satt i ansvarig ställning. Nu gjorde han det. Tänkte han göra något åt saken nu? Norton genmälde då, att han hade samma åsikt, som han haft 1937, varpå de Valéra ironiskt uppmanade honom att handla och deklarerade, att Fianna Fáil icke skulle opponera sig emot ett upphävande av akten. Detta var naturligtvis att provocera koalitionsregeringen. De Valéra räknade förmodligen med att Fine Gael skulle hindra Norton från att taga något initiativ för att bryta förbindelsen med brittiska imperiet och att i bästa fall regeringskombinationen skulle sprängas. Möjligt bidrog också till oppositionsledarens framträdande, att han tröttnat på att gång på gång få höra från Mr. Norton, att denne opponerat sig 1937.

Under dagarna efter debatten ägde livliga förhandlingar rum mellan koalitionspartierna. Om Fine Gael inlade sitt veto emot ett förslag till upphävande av External Relations Act, skulle utrikesminister MacBride desavoueras och vice premierminister Norton blameras. Koalitionen skulle därigenom upplösas och de Valéra till på köpet få en chans att själv gå till val på ett förslag om utropande av republik. Hans majoritet vore under sådana förhållanden säker och Fine Gael, som för första gången på sexton år fått smaka maktens sötma, förvisad till oppositionsställning igen.

Ingen av koalitionsbröderna var angelägen om att vara »i öken» igen och sedan utrikesminister MacBride framhållit, att utropandet av republiken vore riskfritt, på grund av att man icke behövde befara några motåtgärder från den brittiska arbetarregeringens sida, gav premierminister Costello med sig. Regeringen beslöt därefter att gripa sig an med frågan, hur man skulle kapa den sista ännu formellt bestående trossen till the Commonwealth, för att använda det brittiska imperiets nya, intetsägande namn.

Den 7 september 1948 kungjorde premierminister Costello i USA den irländska regeringens avsikt att upphäva External Relations Act och därmed klippa av det sista bandet till brittiska imperiet. Den omsvängning, som han och hans parti, Fine Gael, gjort i frågan, kunde synas vara fundamental. Men om den pådrivande utrikesministern MacBride hade rätt, skulle ju den brittiska regeringen icke svara med att behandla Irland som ett främmande land och irländarna i Storbritannien såsom främlingar, aliens. Reellt skulle därigenom en speciell förbindelse mellan imperiet

och Eire fortsätta att bestå. MacBrides uppfattning visade sig också vid förhandlingarna med Attlee i oktober och november vara fullkomligt korrekt. Labourregeringen beslöt att göra ingenting. Under sådana förhållanden kunde det irländska kabinettet utan risk framlägga sitt förslag för dailen. Bortsett från några »vildar», vilka voro ivriga lojalister, var ingen opposition att vänta.

Efter de Valéras deklaration den 6 augusti kunde Fianna Fáil icke göra annat än acceptera. Men man kan lätt föreställa sig de Valéras känslor över att bli övertrumpfad just på detta område. Hans partivän MacEntee klagade över att Fine Gael bedragit sina väljare. Det har, sade han, för övrigt med fullt fog, inför sina väljare framstått som Commonwealth-partiet. Eamon de Valéra själv gav uttryck åt den livligaste tillfredsställelse över motståndarnas omvändelse. På ett valmöte sade han, att när han hörde premierministern från regeringsbanken framföra känslor och synpunkter, som de Valéra själv under trettio år givit uttryck åt, han kommit att tänka på Bret Hartes ord:

»Do I sleep? Do I dream?
Do I wander and doubt?
Are things what they seem?
Or is visions about?»

Under åhörarnas skratt tillade de Valéra, att Herrans vägar äro outgrundliga. Men i själva verket var oppositionsledaren knappast belåten med vägarna i detta fall.

Under de följande debatterna i dailen sökte man från Fianna Fáils sida utveckla, att regeringsförslaget helt gick på oppositionens gamla linje, medan regeringspartierna å sin sida bestredo de Valéras påstående, att republiken var införd redan genom 1937 års författning.

Regeringstalarna framställde i detta sammanhang det nya förslaget som ett epokgörande initiativ. Då och då gävo också talare från koalitionspartierna uttryck åt en viss skadeglädje över att regeringen på detta sätt trumfat över de Valéra. Man framkastade t. o. m., att denne själv hållit ett förslag om upphävande av External Relations Act i bakfickan för att i en kritisk situation lägga fram det och få en lämplig plattform för nyval.

Man kan icke precis säga, att problemen i samband med External Relations Act väckt någon livligare diskussion på Irland. I Dublin har allmänhetens reaktion varit relativt svag. Hos majoriteten rådde och råder tillfredsställelse över att slutstenen lagts i den irländska självständighetens byggnad. Men man får heller

ej glömma, att det finns åtskilliga anhängare av ett fortsatt medlemskap av the Commonwealth, vilka icke haft möjlighet att uttala sig.

Ehuru utgången i dailen var given, föranledde republikförslaget likväl livliga debatter. Givetvis kunde Fianna Fáil icke göra annat än hålla god min i elakt spel. Dess talare skyndade sig att betona, att de — givetvis — gillade förslagets syfte och endast reagerade emot det *sätt*, på vilket det genomtrufades. Partiet uttalade bl. a. farhågor för att regeringsförslaget skulle leda till att Eire måste binda sig genom specialtraktater vida hårdare, än vad som skulle ha varit fallet, om man låtit bli External Relations Act.

Från regeringshåll hävdades, att upphävandet av akten skapade klarhet i ett oklart läge. Det är heller icke något tvivel om att det tidigare tillståndet var dunkelt och från de Valéras sida måhända en smula för spetsfundigt och scholastiskt uttänkt. Men är det nya tillståndet egentligen klart? Har man ej, för att citera Sunday Times, endast skapat ny oklarhet?

Den brittiska regeringen har, trots vad som skett, förklarat sig icke betrakta Eire såsom ett »utländskt land». Även regeringen i Dublin har förklarat sig anse, att speciellt intima relationer existera. Men kunna de fortfara, utan att saken regleras genom specialavtal? Man har anledning att tvivla på det.

Man synes heller icke vara riktigt på det klara med i Dublin, vilken verkan den irländska regeringens åtgärd haft på den brittiska opinionen. Economist skrev den 27 november 1948, att med det nya läget irländarna måste ha klart för sig, att de i händelse av bråk med främmande makter icke längre kunde påräkna hjälp av Storbritannien eller dominions, och att de därtill kunna riskera, att Storbritannien utan att vilja skada Irland tvingas till handelspolitiska åtgärder, som skada dess intressen. Irländarnas neutralitet under kriget, sade den engelska tidningen slutligen, har tvättat ren tavlan från århundraden tillbaka. Engelsmännen känna sig icke längre stå i moralisk skuld till irländarna såsom tidigare, utan anse sig tvärtom vara dessas kreditorer. Detta gör bl. a., att frågan om Nordirland icke är något problem i London. Saken är död.

Den sista slutsatsen vill man icke acceptera i Dublin. Men man kommer måhända att tvingas till detta, eftersom man kolliderar med en faktor av enorm styrka i Storbritannien — känslan av att »ha rätt».